

На крају, треба истаћи да овај рад др Радослава Стојановића, професора Правног факултета у Београду, спада међу резултате оних ауторских и издавачких подухвата који плене читаоце својим садржајима, а мање раскошним корицама и ликовном и техничком опремом и посебно публицитетом који му је у јавности посвећен. Вероватно је то и основни разлог што је у нашој јавности, па чак и међу многобројним стручњацима за ову област друштвених наука ово дело скоро читаве две године остало релативно мало познато. Међутим, судећи према садржини питања која аутор покреће, према дубини његове анализе и синтезе обимне емпиријске грађе коју презентира читаоцу, овај рад би без претеривања могао бити окарактерисан као изузетно значајан допринос у домену послератног изучавања ове материје и међународних односа у целини.

Златко Исаковић

др Слободан Миленковић: LA REGLEMENTATION INTERNATIONALE SUR L'INTERDICTION DE POLLUER LES EAUX DU DANUBE, Thesaurus Acroasium vol. XI, Thessaloniki 1982. pp. 465—578.

У монографији *La réglementation internationale sur l'interdiction de polluer les eaux du Danube* др Слободан Миленковић, професор Правног факултета у Нишу, даје продубљену анализу заштите Дунава од загађивања. Тема о којој је проф. Миленковић одржао серију запажених предавања на угледном Институту за међународно право и међународне односе у Солуну 1981. године сједињује дражи теоријске и практичне актуелности. Фаустовска амбиција модерног човека да овлада светом која није била праћена напором да се овлада сопственим понашањем довела је човечанство на праг еколошке катастрофе. Наука и технологија којима је у човековој визији овладавања природом била намењена функција средстава отргнуле су се од контроле, ослободиле своје запрете моћи и засенчиле историјска цивилизацијска достигнућа. Загађивање биосфере тј. дела земље у којем се одвија живот достигло је такве размере да можемо слободно рећи да је, услед поремећаја у равнотежи између еколошких система и индустријских и демографских потреба човечанства, способност саморегулације еколошких система опала до тог степена, да људској врсти прети опасност потпуног уништења. Разумљиво је да загађивање није мимоишло ни Дунав, реку која сакупља нечистоћу из осам европских земаља од којих је већина високоиндустријализована, дакле, са великим произвођачима загађења. Воде Дунава спадају по чистоћи у другу класу, а у појединим деоницама је констатована и трећа класа загађености.

Последице таквог загађења тешко је *in abstracto* навести. Примера ради негативне последице погађају снабдевања становништва питком водом, наводњавање обрадивих површина, флору и фауну, коришћење воде Дунава у рекреативне сврхе итд.

Монографија је подељена у четири главе. Прва глава посвећена општим питањима загађивања која везује за степен загађености Дунава, извори загађивања и последице промене квалитета вода Дунава. Разматрања садржана у овој глави заснована су на резултатима егзактних наука и методолошки посматрано имају за циљ да укажу на значај међународноправног регулисања очувања чистоће вода Дунава.

Друга глава носи наслов — Делатност интернационалиста, међународних стручних удружења и међународних организација у области очувања чистоће воде међународних река и Дунава посебно. Сва становишта писаца проф. Миленковић дели у три групе: учење о апсолутној националној суверености (*la souveraineté nationale absolue*), учење о апсолутној територијалној суверености (*l'intégrité territoriale absolue*) и уче-

ње по којем је загађивање воде забрањено. Критикујући постулате наведених учења, аутор прихвата становиште по којем не треба водити ни искључиво о интересима узводне, али ни низводне државе, већ да решење ваља тражити само у поштовању општег и заједничког интереса прибрежних земаља и света у целини. Од међународних стручних удружења проф. Миленковић највећи значај придаје раду Института за међународно право (*Institut de droit international*) и Светског удружења за међународно право (*International Law Association*). Иако ова два удружења нису посебно разматрала заштиту Дунава од загађивања, њихов рад на заштити од загађивања међународних река има општи значај па се, према томе, односи и на заштиту Дунава. Допринос ових удружења аутор квалификује као доктринарну кодификацију којој се често придају обележја полузваничне кодификације. Такође је осветљена активност међународних организација у области очувања чистоће воде међународних река. Обрабена је активност Организације уједињених нација, специјализованих агенција, Међународне агенције за атомску енергију, регионалних организација (Европског савета, Европске заједнице, ОЕСД-а и СЕВ-а). Аутор констатује да делатност Уједињених нација у области заштите животне средине, позната иначе од првих дана постојања ове организације, добија на замаху седамдесетих годна, нарочито од Конференције о животној средини одржаној у Стокхолму 1972. године. Међу препорукама и начелима на којима би требало да се темељи делатност Организације у овој области је и препорука бр. 5. која између осталог предвиђа да је: „Основни циљ свих активности у вези с коришћењем и развојем водених ресурса, с тачке гледишта заштите средине, (јест) обезбеђење најбољег начина коришћења воде избегавање загађивања у свакој земљи.” У оквиру система Уједињених нација делатност на пољу заштите животне средине и водених ресурса као сегмената те средине одвија се на неколико паралелних колосека: а) кроз међународне конференције посвећене искључво води (Конференција о проблемима загађивања воде у Европи одржана у Женеви од 22. фебруара до 3. марта 1961; Конференција о води (*Conférence des Nations Unies sur l'eau*) одржана у Мар дел Плати од 14 до 25 марта 1977. године); б) стварањем специјализованог организма — Програма Уједињених нација за средину — која за предмет делатности има заштиту животне средине у свим аспектима. Заштита слатких вода је у програмској визији Програма добила приоритетно место; в) активношћу Економске комисије за Европу која је у свој програм рада унела и тему *Загађивање воде у Европи*.

У глави трећој аутор је предузео испитивање правног основа забране загађивања Дунава. Од формалних извора међународног јавног права наведених у члану 38. Статута Међународног суда правде, аутор разматра два најзначајнија извора — међународни уговор и обичај.

Све уговоре који стоје у вези са очувањем чистоће Дунава аутор дели у две групе: у једној су они уговори који нису закључени искључиво због очувања чистоће воде Дунава (нпр. уговори о режиму вода, регулисању техничких и економских питања, риболову и сл.) али садрже одредбе о чувању чистоће воде, а у другој су уговори искључиво посвећени заштити Дунава од загађивања. Анализу позитивноправне регулативе прате *de lege ferenda* разматрања нарочито у делу посвећеном нацрту Споразума о заштити воде реке Дунав од загађивања. Проф. Миленковић даје низ корисних сугестија и предлога којима би ваљало попуњити празнине и мањкавости нацрта Споразума, нарочито у погледу смањења загађивања постојећег, спречавања даљег загађивања и установљења међународног организма, Комисије за заштиту Дунава од загађивања.

Одсуство уговорних одредби не значи, по мишљењу аутора, одсуство правног правила које би стимулисало обавезу држава да чувају чистоћу воде Дунава. Као евентуални извор такве обавезе проф. Миленковић наводи међународни обичај као „доказ опште праксе прихваћене за право” у смислу члана 38(б) Статута Међународног суда правде. Дајући исцрпну анализу теоретских схватања, судске праксе аутор закључује

чује да се може извући закључак о међународном обичајном праву као „правном основу очувања чистоће воде међународних река, између осталих и Дунава“. Лојално примећује да такав закључак није лишен извесних недостатака с обзиром на супротност између „високог степена општости обичајних правила и индивидуалних карактеристика свакога водног тока.“ Ти недостаци ипак нису такве природе да би утицали на постојање основног правила забране наношења озбиљних штета загађеном водом међународних река. У делу монографије насловљеном *Остави правни основи на којима се може темељити заштита воде Дунава од загађивања* аутор приступа разматрању злоупотребе права, суседског права, теорији стечених права, правичне расподеле (*répartition équitable*), припадности међународној заједници мабузависности држава, интегритета државне територије, самозаштите држава, *Treu und Glauben* принципа, теорије јединства речног слива. Исход разматрања се огледа у закључку да ниједна од поменутих конструкција не представља задовољавајући правни основ очувања чистоће воде Дунава било због општости било због тога што не удовољавају у потпуности специфичности односа између подунавских земаља. Рецимо, злоупотреба права је, по мишљењу аутора, недовољно дефинисан појам у међународном јавном праву, док суседско право није довољно заокружен и кохерентан систем правних правила да би се могао разликовати од уговора или од обичаја. На другој страни, теорија стечених права је одбачена од стране подунавских земаља још на београдској конференцији о режиму пловидбе на Дунаву 1948. године.

На крају проф. Миленковић разматра институционализовање сарадње прибрежних држава у борби против загађивања Дунава. Разматрајући загађивања Дунава и опасности које се из тога рабају саме по себи сугеришу потребу оснивања међународног органа који би за искључиви предмет делатности имао заштиту чистоће воде Дунава. На путу остваривања те потребе стоје две групе разлога. На једној страни сукоб интереса између узводних земаља које нису спремне да се лише предности које им пружа неограничена могућност коришћења воде Дунава, и низводних земаља које желе да имају чисту дунавску воду. С друге стране то је концентрација разлика на идеолошком, политичком и економском пољу. Услед тога аутор констатује да се заштитом квалитета воде Дунава баве само комисије чија је надлежност везана за поједине начине коришћења воде Дунава а не комисије које би за искључиви предмет делатности имале заштиту од загађивања. Тако се, на пример, Дунавска комисија бави пловидбом, а Међународна мешовита комисија за примену Конвенције о риболову, унапређењем риболова. Како активност ових тела нема битнијег утицаја на заштиту Дунава, а стање чистоће воде Дунава поприма опасне размере проф. Миленковић сматра неопходним оснивање једне међународне комисије за заштиту Дунава од загађивања. Од практичне је користи што аутор даје и конкретне, образложене предлоге о саставу и надлежности комисије као и о природи правног акта којим би се једно овакво тело основало.

Монографија проф. Миленковића *«La réglementation internationale sur l'interdiction de polluer les eaux du Danube»* је заокружено, складно компоновано дело рађено у правом истраживачком маниру на бази богате теоријске и документационе грађе. Компетентно и сигурно проф. Миленковић повезује теоријске ставове са потребама праксе, и тим синтезама даје печат сопственог, оригиналног приступа. То је деликатан подухват у материји која није пребогата теоријским радовима што имплицитно показују и ауторова разматрања о формалним изворима и правним основама забране загађивања Дунава. Ако овоме што смо назвали додамо да је монографија писана лепим и чистим правничким језиком којем није страна ни сликовитост ни метафоричност можемо закључити да се ради о вредном делу које проф. Миленковића потврђује као једног од најврснијих познавалаца материје заштите околоне од загађивања.

Др. Милош Крелић